

Vertaalslag

**Wat is nodig voor een gezonde
vertaalsector in en uit het
Nederlands?**

Vertaalslag

**Wat is nodig voor een gezonde
vertaalsector in en uit het
Nederlands?**

Inhoud

1 Inleiding: Nederlandse vertalingen wereldwijd	7
2 Vertalen en vertaalbeleid	9
2.1 Wat is vertalen?	9
2.2 Soorten vertalen	9
2.3 Domeinen	11
2.4 Beleid voor vertalen	12
2.5 Het veelzijdige belang van vertalen	12
2.6 Kwaliteit en certificering	14
3 Hoe staat het ervoor? Ontwikkelingen en consequenties voor vertalen in de 21ste eeuw	15
3.1 Internationalisering	16
3.2 Taaltechnologie en kunstmatige intelligentie	18
3.3 De aantrekkelijkheid van talenstudies en het vertaalvak	24
4 Wat betekent dit voor een vertaalbeleid voor het Nederlands?	29
4.1 Aanwas van taal- en cultuurspecialisten heeft grote prioriteit	29
4.2 De opleiding moet meeveranderen met het vak en de veranderingen vragen om permanente scholing	31
4.3 Technologische soevereiniteit en een eerlijke sector zijn topprioriteit	32
4.4 Een rijk en divers aanbod van vertalingen in en uit het Nederlands vraagt blijvende zorg	33
4.5 Er is beleidsinformatie nodig	34
4.6 Het diverse karakter van het vertaalvak vraagt om maatwerk en samenwerking binnen de opleiding	34
4.7 Een geïntegreerde aanpak door een goed georganiseerde sector is essentieel	35
5 Besluit	37
Referenties	38
Colofon	40

Het maatschappelijk belang van vertalen is moeilijk te overschatten. Zonder vertalingen stagneert de internationale handel, de uitwisseling van kennis, ideeën en cultuurproducten, komen fundamentele burgerrechten in het gedrang en komt er ruis in het diplomatieke verkeer. Een gezonde vertaalsector voor het Nederlands is daarom essentieel voor het Nederlands taalgebied.

1 Inleiding: Nederlandse vertalingen wereldwijd

De vraag naar talige en culturele bemiddeling groeit door de voortschrijdende globalisering, ook in en uit de Nederlandse taal en cultuur van de Nederlandstalige landen. Vertalers zijn daarbij onmisbaar. Ze zorgen ervoor dat in alle maatschappelijke domeinen de lijnen met andere talen en culturen open zijn. Denk aan het diplomatieke, economische en culturele verkeer met andere landen, maar ook aan medische en sociale zorg en rechtspraak. De vertaalsector is daarom van vitaal belang voor het taalgebied, al zijn we ons daar vaak niet van bewust. De makers van vertalingen zijn paradoxaal genoeg onzichtbaarder naarmate ze hun werk beter doen, maar alle genoemde sectoren zouden ernstig beperkt worden zonder vertalingen en de makers daarvan.

Zijn we ons van vertalen al weinig bewust, nog minder realiseren we ons dat overal ter wereld vertalers Nederlands nodig zijn om economische, diplomatieke en andere doelen van het Nederlandse taalgebied te dienen. De internationale neerlandistiek is de belangrijkste leverancier van deze vertalers.

Het grote maatschappelijke belang van vertalen in en uit het Nederlands, de complexiteit van het

veld en de razendsnelle technologische en andere ontwikkelingen, zijn voor de Taalunie redenen om het onderwerp met extra aandacht te volgen en na te gaan waar vertalen in en uit het Nederlands ondersteuning nodig heeft en welke bijdrage de Taalunie daaraan kan leveren.

Het vertaalveld is momenteel sterk in beweging. Enerzijds neemt de vraag naar alle vormen van vertalen en culturele bemiddeling toe. Anderzijds daalt het aantal studenten in talenstudies aan Nederlandse en Vlaamse universiteiten al jaren en exploderen de technische mogelijkheden waardoor het vak van de vertaler en taalkundige ingrijpend verandert. De toegenomen kwaliteit van automatische vertalingen door vertaalprogramma's wekt bovendien bij het brede publiek de indruk dat vertalers straks niet of minder nodig zullen zijn, terwijl de grotere toegankelijkheid van 'vertalen' door automatisch vertalen ook weer zorgt voor een groei van de sector. Tot slot is het veld complex, met vele subdisciplines, taalcombinaties, stakeholders en nichemarkten. De combinatie van ontwikkelingen kan gezien de vitale rol van vertalen in tal van maatschappelijke processen grote gevolgen hebben. Dat vraagt om regie en een gezamenlijke koers.

Bereik

Deze tekst beschrijft de visie van het Algemeen Secretariaat op vertalen. Ze vormt ook het uitgangspunt voor het vertaalbeleid dat de Taalunie de komende jaren samen met vele partners vorm wil geven. Juist omdat het onderwerp zo breed is, ligt de focus in het Taaluniebeleid op die terreinen en doelgroepen waar de Taalunie vanuit haar opdracht al bij betrokken is: opleiding en onderzoek van en naar vertalen in de *internationale neerlandistiek*, deskundigheidsbevordering van *literair vertalers* in en uit het Nederlands en het ontwikkelen en benutten van de *taalinfrastructuur* van het Nederlands. Geen van deze aandachtsvelden staat op zichzelf. Ze worden ook sterk beïnvloed door bredere ontwikkelingen waarop de Taalunie maar beperkt invloed heeft, zoals de inkomenspositie van vertalers en de internationale vertaalmarkt. Het onderwerp vraagt daarom betrokkenheid van vele gremia en instanties, binnen en buiten het taalgebied.

De tekst bouwt voort op verschillende visieteksten en onderzoeken van de afgelopen jaren. We noemen hier, zonder volledig te zijn, *VerTALEN voor de toekomst* (Bennis en Pröpfer, 2019), *Vertalers op de omslag* (EU, 2022) en de bevraging onder vertaaldocenten in de internationale neerlandistiek (Pilon, 2022). De tekst besluit met doelen en randvoorwaarden voor vertaalbeleid die de Taalunie en haar partners in staat moeten stellen afgewogen keuzes te maken.

Een internationale klankbordgroep van vertaalexperts heeft geadviseerd bij de totstandkoming van deze tekst: Audrey Benschop Bottse, (zelfstandig tolk-vertaler, Paramaribo), Joop Bindels (De Vertaalacademie – Zuyd Hogeschool, Maastricht), Reglindis De Ridder (Universiteit Stockholm, Stockholm), Emma Hartkamp (Europese Commissie, Den Haag), Marketa Štefková (Universiteit Comenius, Bratislava), Gea Schelhaas (Expertisecentrum Literair Vertalen, Utrecht), Joris Smeets (Literatuur Vlaanderen, Antwerpen), Frieda Steurs (Instituut voor de Nederlandse Taal, Leiden).

Wat volgt

In hoofdstuk 2 gaan we in op het belang van de verschillende typen vertalen en culturele bemiddeling en vertaalbeleid en -opleiding. In hoofdstuk 3 schetsen we ontwikkelingen die het vertaalveld sterk beïnvloeden en wat de kansen en bedreigingen zijn voor het vertalen. Hoofdstuk 4 beschrijft de consequenties voor het beleid. De Taalunie concretiseert die in een apart document naar beleid voor vertalen voor de komende jaren.

2 Vertalen en vertaalbeleid

Vertalen is veel meer dan het 'overzetten' van een tekst van de ene naar de andere taal.

2.1 Wat is vertalen?

Vertalen is veel meer dan het 'overzetten' van een tekst van de ene naar de andere taal. Of het nu om een juridische vertolking in de rechtbank gaat, een gedicht, een douaneformulier of het nasynchroniseren van een game, het is altijd ook een bemiddeling tussen de ene en de andere culturele context en draait daarom om contextualiseren en interpreteren (Venuti, 2013). Niet voor niets is het etymologische verband tussen tolken en interpreteren in veel talen nog zichtbaar.

Een tekst wordt idealiter rechtstreeks in een andere taal vertaald zonder gebruik van een tussentaal. De oorspronkelijke context wordt met elke vertaling namelijk getransformeerd naar een nieuwe, waarin vaak aspecten van de broncultuur enigszins geneutraliseerd worden.¹ Met zulke intermediaire teksten (tussenliggende doorvertalingen) wordt de kans steeds groter dat essentiële informatie verloren gaat.

1. Een extreem voorbeeld daarvan is dat in de vertaling van kinder- en jeugdliteratuur bewust 'ongepaste' elementen uit de brontekst (verwijzingen naar dood, religie, alcohol, sigaretten, ...) verwijderd worden of ideologisch aangepast worden vanwege andere normen.

2.2 Soorten vertalen

Vertalen omvat veel subdisciplines. Men kan op verschillende manieren onderscheid maken tussen typen vertalen. Een basisindeling is intralinguaal (binnen een taal, bijvoorbeeld hertalen), interlinguaal (tussen verschillende talen) en intersemiotisch (van het ene tekensysteem naar het andere, bijvoorbeeld een boek naar een film, gesproken taal naar ondertitels). Daarnaast is vertalen in te delen naar gesproken (tolken, nasynchroniseren) en geschreven taal, naar type teksten en context en de mate van specialistische kennis die nodig is om de vertaling te maken, bijvoorbeeld technisch, administratief, medisch, juridisch, economisch of literair. Naast vertalen en tolken is er ook audiovisueel vertalen, dat zowel interlinguaal als intersemiotisch kan zijn, zoals ondertiteling van gesproken taal A in een geschreven ondertitel in taal B. Maar in het Nederlandse taalgebied wordt ook nagesynchroniseerd (gedubd), voornamelijk voor kinderen. Commentaarvertalingen (voice-over) zijn dan weer gebruikelijk in documentaires. Daarnaast speelt ook mediatoegankelijkheid een belangrijke rol, zoals bij audiodescriptie (voor mensen met een visuele beperking) en intralinguale ondertiteling (voor doven en slechthorenden). Verder kan men vertalen nog onderscheiden naar de gebruikte techniek: machinevertalen (afgekort MT, van 'machine translation') of menselijk vertalen met als tussenvorm semi-automatisch vertalen of post-editen, en respeaking voor automatisch vertaalde gesproken taal. En er is nog 'transcreatie', in de betekenis van aanpassing van een product aan de doelcultuur. De indeling zou nog veel verder kunnen worden verfijnd, maar dat overstijgt het doel van deze tekst. Vertalen is tot slot ook zelf onderwerp van onderzoek in de vertaalwetenschap.

Vertalen speelt een rol in bijna alle domeinen van het maatschappelijk verkeer.

Vertaalwetenschap, receptieonderzoek en imagologie kunnen ook inzichten voor het beleid opleveren. Zo laat vertaalonderzoek zien dat sommige boeken worden geselecteerd voor vertaling op basis van – vaak – stereotype beelden van een land of cultuur, maar ook omgekeerd, dat het vertaalbeleid het beeldvormingsproces kan beïnvloeden. Paola Gentile deed onderzoek naar de beelden van de in het Italiaans vertaalde Nederlandstalige fictie. Daaruit bleek dat alle actoren betrokken bij de selectie en receptie ervan bijdragen tot het ontstaan van een ‘noordelijk’ en ‘kosmopolitisch’ imago van Nederlandstalige literatuur (Gentile, 2021).

2.3 Domeinen

Zoals gezegd speelt vertalen een rol in bijna alle domeinen van het maatschappelijk verkeer. We noemen er hier enkele, zonder uitputtend te zijn. In de Nederlandstalige *boekenmarkt* is het aandeel vertalingen relatief groot: ruim een derde en voor fictie nog hoger (EU, 2022, p. 144 en 146). Voor Nederlandstalige schrijvers is het belangrijk dat hun werk naar andere talen wordt vertaald. Hoeveel dat gebeurt, wordt alleen voor literaire werken bijgehouden². Ook andere *talige cultuurproducten* worden vertaald, denk aan opera- en theaterstukken, films en songteksten. Historisch hertalen van Nederlandstalig archiefmateriaal, zoals in het kader van (post)koloniaal onderzoek, staat momenteel sterk in de belangstelling.

Zakelijk vertalen is zonder twijfel het grootste domein. Hieronder vallen veel soorten vertalingen. Bijvoorbeeld voor internationaal opererende bedrijven die productinformatie, websites, contracten en prospectussen in andere talen nodig hebben, maar denk ook aan transacties op Vinted of eBay die mensen via automatische vertaling in hun eigen taal kunnen doen. Onder zakelijk vertalen vallen ook specialistische soorten vertalen zoals *juridisch*

vertalen, waarmee je bijvoorbeeld te maken hebt voor internationale contracten of als iemand in het buitenland wordt vervolgd. Ook voor alle facetten van de *medische sector* wordt een beroep gedaan op vertalers, van het informeren van patiënten (zoals via bijsluiters) tot allerlei teksten in het commerciële verkeer. Denk verder nog aan *toerisme*, *technisch vertalen*, en *institutionele vertalingen* van wetgeving en beleidsdocumenten van de *Europese Unie* naar de talen van de lidstaten. De meeste vormen van vertalen vragen naast talenkennis ook om een uitgebreide kennis van het vakgebied en bijbehorende terminologie.

De *audiovisuele sector* kan ook niet zonder vertalingen. Allerlei films, games, tv-programma's en bedrijfsvideo's zouden anders niet in het Nederlands te zien zijn, en omgekeerd zouden de vele films, documentaires, games en tv-programma's uit het Nederlandse taalgebied geen internationaal publiek bereiken. Vertalen kan bovendien de inclusie van mensen met een visuele of auditieve beperking bevorderen door niet alleen films en series, maar ook theatervoorstellingen en museumbezoeken voor hen toegankelijk te maken, via bijvoorbeeld beeldbeschrijving of brillen met automatische ondertiteling.

2. Zie: <https://www.letterenfonds.nl/nl/vertalingendatabase>.

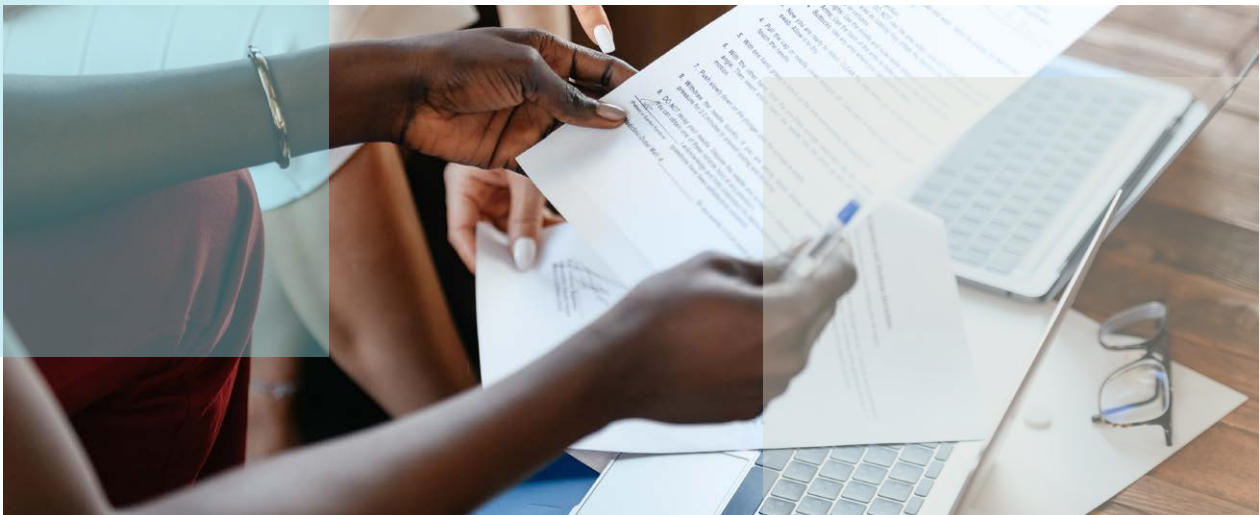
2.4 Beleid voor vertalen

Vertaalbeleid is het geheel van doelgerichte, coherente beslissingen en activiteiten met betrekking tot vertaling om een collectief taal- of vertaalprobleem op te lossen. Zoals gezegd raakt vertaalbeleid meestal ook aan andere beleidsterreinen zoals cultuur, internationaal beleid en burgerrechten (D'Hulst en Meijlaerts, 2019). Beleid kan ingrijpen op verschillende aspecten van vertalen: op wat vertaald wordt, op kwaliteitsbewaking (erkenning, certificering), op zorgen dat er goede vertalers zijn, via opleiding en expertisebevordering, en op infrastructurele vertaalvoorzieningen, waaronder terminologie voor specifieke vakgebieden. De Taalunie is met name betrokken bij de opleiding van aankomend vertalers uit het Nederlands, bij expertisebevordering literair vertalen in en uit het Nederlands en bij de taalinfrastructuur voor het Nederlands.

2.5 Het veelzijdige belang van vertalen

Met de hierboven beschreven vertaaldomeinen zijn zeer grote economische belangen gemoeid. Het is moeilijk exacte cijfers te geven, maar het economische belang van de wereldwijde taalsector wordt geschat op 61 miljard euro (ELIS, 2023, p. 13)³. Dat belang is juist door vertaaltechnologie nog gegroeid. Aan vertaalbeleid liggen naast economische en diplomatieke belangen ook fundamentele internationale waarden ten grondslag, zoals het recht op de eigen taal in de *Universele verklaring van de rechten van de mens* en het *Handvest van de grondrechten van de Europese Unie*. Burgers hebben recht op hun eigen taal, en de taal of auditieve, visuele of andere beperkingen mogen geen obstakel vormen voor gelijkheid bij fundamentele zaken als rechtspraak, veiligheid en gezondheid. Alle mensen moeten in de eigen taal kunnen deelnemen aan de Europese democratie. Voor het streven naar onderling begrip, culturele diversiteit en inclusie is het belangrijk dat waardevolle uitingen van kunst en wetenschap hun weg kunnen vinden naar gebruikers in de hele wereld.

3. Dit betreft de globale taalindustrie waarvan vertalen een belangrijk deel uitmaakt. Ook voor de komende tijd verwacht de sector groei.

Onderling begrip tussen culturen, kwaliteit en vernieuwing ontstaan immers door uitwisseling en confrontatie van ideeën en inzichten. Daarom is het belangrijk dat allerlei culturele uitingen lands- en taalgrenzen oversteken. Dat geeft culturele producten bovendien een breder bereik en een grotere markt. Het internationaal beleid van de landen van het taalgebied heeft daarom steevast ook een culturele component. Europa ondersteunt via het programma Creatief Europa de uitwisseling van culturele producten zoals boeken en films, onder meer via subsidies aan producenten en uitgevers en door mobiliteit van kunstenaars te subsidiëren⁴. De Vlaamse en Nederlandse overheden dragen via subsidies bij aan kwaliteitsvolle vertaling *in* het Nederlands en ondersteunen de internationale vertaling van literatuur, podiumkunsten, film en andere kunsten *uit* het taalgebied en via het Expertisecentrum Literair Vertalen (ELV) ook de kwaliteit van literaire vertalingen.

Als gevolg van migratie worden landen meertaliger. Meertaligheidsbeleid focust meestal op erkenning en het leren van talen, maar kan ook gaan om de vraag welke informatie vertaald moet worden voor burgers. Dergelijke principes gelden ook voor regionale

talen en talen van minderheden, zoals in Nederland het Fries. Zo heeft de Nederlandse overheid een afwegingskader voor wat in welke omstandigheden vertaald moet worden (Rijksvoorlichtingsdienst, 2021). Ook binnen de Europese Unie is vastgelegd welke tekstsoorten en vormen van communicatie naar alle EU-talen moeten worden vertaald. Burgers hebben het recht zich in een van de talen van de lidstaten tot de instellingen en de adviesorganen van de Unie te richten en in die taal antwoord te krijgen (Verordening No. 1 artikel 4 en 5, Publicatieblad van de Europese Unie, Verdrag betreffende de Europese Unie, artikel 20 en 24, Handvest van de grondrechten van de Europese Unie, artikel 41). Bovendien wordt er ook opgeroepen om meer naar minderheidstalen of niet-dominante taalvariëteiten te vertalen (Richtlijn EU, 2018/1808). Zo is in Spanje wettelijk geregeld dat streamingplatforms 6% van hun content in het Catalaans, het Baskisch en het Galicisch moeten aanbieden. Een vergelijkbare diversiteitseis bestaat in sommige landen ook voor de stemmencast van nagesynchroniseerde programma's⁵. In België is er dan weer discussie over een te groot aandeel dubbing in het Nederlands-Nederlands op de streamingplatforms (De Ridder, 2021).

4. Andere voorbeelden van Europees beleid voor culturele diversiteit: mobiliteitsbeurzen via Erasmusprogramma en programma Creatief Europa (mobiliteitsregeling iPortunus) en de literatuurprijs van de Europese Unie via Creatief Europa.
5. Zie bijvoorbeeld: <https://diversity-synchron.de/>.

**Een vertaalfout kan
ingrijpende gevolgen
hebben.**

2.6 Kwaliteit en certificering

Het bovenstaande maakt duidelijk dat vertalen een hooggekwalificeerd beroep is. Het vraagt naast diepgaande kennis van zowel de brontaal als doeltaal en -cultuur bijvoorbeeld ook juridische of technische vakinhoudelijke kennis, waaronder terminologie. Vertalen brengt ook een grote verantwoordelijkheid met zich mee. De kwaliteit van het vertaalde product staat of valt met de kwaliteit van de vertaling en het hele proces eromheen (kwaliteitscontrole, projectmanagement). Een vertaalfout kan ingrijpende gevolgen hebben. In een juridische context kan die het verschil maken tussen wel of geen gevangenisstraf en in een medische

context zelfs tussen leven en dood. Daarom hebben de meeste landen, waaronder Nederland, Vlaanderen en Suriname, ook een certificeringssysteem voor vertalers. Voor bepaalde domeinen moet een vertaler beëdigd zijn⁶. In Europa kunnen masterprogramma's op het gebied van vertaling zich laten certificeren als European Master in Translation (EU/EMT), indien de opleiding aan bepaalde criteria voldoet. Zo draagt de Europese Unie bij aan de scholing van kwaliteitsvertalers. Het EMT-competentiekader stelt opleidingen in staat zich aan de ontwikkelingen in het veld aan te passen. Ook op andere gebieden kan certificering voorkomen. Buitenlandse uitgeverij die subsidie ontvangen voor de vertaling van een Nederlandstalig werk, moeten de vertaling laten maken door een 'goedgekeurde'⁷ literair vertaler.

6. Voor Nederland zie: <https://www.bureauwbv.nl/>.

7. Dit gebeurt op basis van anonieme beoordeling door vakgenoten.

Hulp voor Nederlandstaligen in het buitenland

Marketa Štefková, universitair hoofddocent neerlandistiek en juridisch tolk in Slowakije, licht toe waarom ook de gewone gebruiker van de Nederlandse taal baat heeft bij tolken en vertalers Nederlands-Slowaaks. "Denk maar aan expats die in het buitenland werken, bijvoorbeeld: zij willen misschien een bedrijf oprichten of trouwen met iemand. Of, in andere gevallen: wanneer mensen aangeklaagd worden, willen zij zich in hun moedertaal kunnen verdedigen. Professioneel opgeleide (juridische) tolken en vertalers zijn dus ontzettend belangrijk voor iedereen die vanuit de Lage Landen in het buitenland is, op vakantie of als inwoner of ondernemer."

3 Hoe staat het ervoor? Ontwikkelingen en consequenties voor vertalen in de 21ste eeuw

Uit het voorgaande volgt dat het maatschappelijk belang van vertalen moeilijk te overschatten is. Zonder vertalingen stagneert de internationale handel, de uitwisseling van kennis, ideeën en cultuurproducten, komen fundamentele burgerrechten in het gedrang en komt er ruis in het diplomatieke verkeer. Een gezonde vertaalsector voor het Nederlands is daarom essentieel voor het Nederlands taalgebied.

De omvang van al deze markten voor vertalen uit en in het Nederlands is nauwelijks te schatten. Op basis van het ELIS-onderzoek (2022 en 2023) en onderzoek van NIMDZI⁸ wordt sterke groei verwacht, al zijn de groeiverwachtingen ten opzichte van 2022 iets afgevlakt (ELIS, 2023).

Er zijn op dit moment ingrijpende onderling verweven en soms ook tegenstrijdige ontwikkelingen gaande. Die hebben grote invloed op de vraag naar alle soorten vertalingen, op de constellatie waarbinnen vertalingen tot stand komen en op het vak van de vertaler en op de verwachtingen over vertalen bij het professionele en brede publiek. In dit hoofdstuk gaan we na welke gevolgen internationalisering (3.1) en voortschrijdende technologische ontwikkelingen (3.2)

hebben voor het vertalen in en uit het Nederlands en waar mogelijk bijsturing nodig is. Daarbij staan we apart stil bij de afname van belangstelling voor de studie van talen en voor het vertaalvak (3.3).

8. Een marktonderzoeksbureau: <https://www.nimdzi.com/about/>.

3.1 Internationalisering

De landen van het Nederlandse taalgebied waren met hun (lucht)havens, open economieën en culturen en internationale instellingen altijd al sterk verweven met de rest van de wereld. Het proces van globalisering van de afgelopen decennia heeft de culturele, economische en andere contacten met andere landen verder geïntensiveerd. Voor veel bedrijven, organisaties en cultuurmakers is internationaal werken vanzelfsprekend.

(Cultuur)producten circuleren over de hele wereld. Het hoger onderwijs internationaliseert in rap tempo. Internationale politieke en economische verbanden zoals de Europese Unie en Caricom (The Caribbean Community) nemen in omvang en belang toe. Ecologische en geopolitieke rampen vergroten de noodzaak tot internationaal overleg en leiden tot wereldwijde migratiestromen, waardoor de meeste samenlevingen multicultureel en veeltalig zijn. Dit alles heeft tegenstrijdige gevolgen voor het vertaalveld.

Aan de ene kant stijgt de vraag naar vertalingen als gevolg van het sterk toegenomen internationaal

contact. Denk aan douaneformulieren, contracten, vertalingen van boeken en games, audiovisuele vertalingen van enorme volumes aan fictieseries op platforms als Netflix, HBO – met ook steeds meer lokale content – die via glasvezel onze huiskamers binnenkomen, podiumkunsten die met boventiteling de wereld over reizen, tolken die worden ingeschakeld bij medische zorg of juridische hulp aan reizigers of migranten, de wereldwijde marketing van multinationals, maar ook vele politieke en diplomatieke contacten. En dit zijn maar enkele voorbeelden.

De toename van multinationals die in veel landen of zelfs wereldwijd opereren brengt ook veranderingen met zich mee in het soort vertaalhandelingen. De vraag verschuift van enkele vertaling, met één doeltaal, naar meertalige vertaling met vele doeltalen (Aksit, 2019). Daarnaast stijgt door de toename van bedrijfs- en instructiefilms, streaming en gamen de behoefte aan audiovisuele vertaling. Ook audiovisueel vertalen *uit* het Nederlands groeit door de sterke film-, documentaire- en game-industrie en podiumkunsten van België en Nederland (EU, 2022, p. 54).

Naast vertalen in de traditionele betekenis, komt er bovendien meer vraag naar bredere culturele

Transcreatiefout

Een bekend voorbeeld dat het belang van transcreatie illustreert is van Mercedes Benz. Het automerk wilde de Chinese markt veroveren onder de naam 'Bensi'. Ongelukkigerwijs betekent 'Bensi' in het Chinees iets als 'haast je om te sterven'. Mercedes was daarom genooddaakt de naam te veranderen. Transcreatie kan ook gaan om niet-talige aspecten, bijvoorbeeld als een ongeluksgetal wordt gebruikt in een productnaam of een kleur met verkeerde associaties (Carter, 2021).

bemiddeling, om adequaat om te gaan met partners en klanten in een andere culturele context⁹. Vaak is culturele aanpassing van het product nodig door lokalisatie of transcreatie. Denk bijvoorbeeld aan lokale normen, waarden en standaarden of de wijze van noteren van data (lokalisatie). Transcreatie is verdergaande aanpassing van het project aan een doelgroep. Dat kan het verschil maken voor internationaal succes (Steurs, 2016, p. 62). Kortom, de behoefte aan diepgaande kennis van andere talen en culturen groeit.

Aan de andere kant leidt internationalisering zeker niet automatisch tot grotere talige en culturele diversiteit, integendeel. Een klein aantal wereldtalen, met name Engels, krijgt een steeds grotere rol in het internationale verkeer, waaronder ook in vertalingen en het culturele verkeer. Machtverschillen tussen landen en economieën weerspiegelen zich ook in machtsverhoudingen tussen talen en vertaalbewegingen (Heilbron, 2015, p. 24). Wereldwijd verdwijnen talen en cijfers van Unesco en de EU laten steevast een grote asymmetrie zien tussen cultuurstromen uit grote/

machtige talen en landen en andere. Zo is er in de Amerikaanse boekenmarkt nauwelijks vertaald werk te vinden, tegenover ruim een derde in de Nederlandstalige markt. Aangezien de vertaling een extra kostenpost is, zijn kleinere talen automatisch in het nadeel omdat zij minder van schaalvoordelen kunnen profiteren. Meer talig en cultureel evenwicht is de inzet van Europees beleid en ook van het Nederlandse en Vlaamse cultuurbeleid. De wegen van taal- en cultuurproducten zijn echter grillig. Belangstelling in andere landen is niet gemakkelijk beïnvloedbaar of voorspelbaar. Uit onderzoek is wel bekend dat internationale promotie invloed heeft en dat veel Nederlandstalige literatuur en andere cultuurproducten hun weg via het Duitse taalgebied naar andere markten vinden. Duitsland is daarmee een belangrijke springplank (Bevens e.a., 2015). Zo doet Nederlandstalige literatuur het dankzij overheidsbijdragen ook relatief goed op de Engelstalige markt (Bennis en Pröpper, 2019).

De laatste jaren rijst de vraag of het beleid voor culturele spreiding afdoende is. Het Europese beleidsdocument *Vertalers op de omslag* (EU,

9. Lokaliseren/transcreatie: wordt ook vaak door elkaar gebruikt. Opleidingen lijken zicht te richten op 'transcreation'. Op de Vertaalacademie wordt vanaf dit studiejaar de specialisatie 'vertalen plus' aangeboden, gericht op creatief vertaalwerk / transcreation. Dit is ook vertaalwerk dat beter wordt betaald en vooralsnog niet door machinevertaling kan worden gedaan. We gebruiken de term 'transcreatie' voor het aanpassen aan een doelcultuur in brede zin.

2022) stelt daarom verschillende maatregelen voor die grotere diversiteit van boeken en andere cultuurproducten moeten waarborgen:

- aantrekkelijke en efficiënte subsidiering die ook gericht is op internationale promotie en productie van werken gekoppeld aan databeheer en statistiek om de circulatie van boeken en andere cultuurproducten in kaart te brengen;
- steun voor internationale netwerken en verkoop;
- publieke steun voor diversiteit in talen en culturen, ook gericht op de beschikbaarheid en het promoten van vertalingen in eigen land;
- versterking van de Europese en internationale samenwerking, door onder meer gezamenlijke subsidies, samenwerking en netwerken.

Een belangrijke consequentie van het overwicht van enkele wereldtalen is dat de belangstelling voor het leren en studeren van andere talen afneemt. Hoewel de internationale talen ogenschijnlijk die rol overnemen, is het een grote misvatting dat kennis van andere talen en culturen overbodig wordt, integendeel. Gebrek aan talenkennis kost het Europese bedrijfsleven miljoenen gemiste omzet (CILT, 2006). Dit is zo fundamenteel voor de sector dat we in paragraaf 3.3 apart op dit onderwerp ingaan.

3.2 Taaltechnologie en kunstmatige intelligentie

De digitale revolutie beïnvloedt alle aspecten van het leven ingrijpend. Binnen de taalsector vindt momenteel een aardverschuiving plaats door de ontwikkeling van kunstmatige intelligentie (KI) en Large Language Models (LLM's). De gevolgen zijn verstrekkend en nog niet volledig te overzien. Computers kunnen slimmer met tekst omgaan dan ooit tevoren. Sinds het begin van dit millennium zijn de digitale mogelijkheden voor vertalen snel toegenomen. Aanvankelijk waren er voor vertalen vooral hulpmiddelen, zoals CAT-tools, terminologiedatabases en vertaalgeheugens, en waren volledig automatische vertalingen aan sterk gestandaardiseerde teksten voorbehouden. Intussen beperkt het zich daar niet meer toe. Sinds de introductie van 'deep-learningmodellen' hebben toepassingen van taal- en spraaktechnologie een grote vlucht genomen. De zakelijke vertaalwereld wordt inmiddels voor een groot deel aangedreven door het gebruik van machinevertalingen, maar machinevertaling wordt ook op grote schaal door 'gewone' mensen in allerlei – al dan niet professionele – contexten gebruikt.

Een wereld met minder taaldrempels ligt in het verschiet en dat brengt enorme voordelen met zich mee.

ondertiteling voor slechthorenden

Sinds de introductie van ‘deep-learningmodellen’ hebben toepassingen van taal- en spraaktechnologie een grote vlucht genomen.

Het is niet te verwachten dat deze ontwikkeling stopt, integendeel, kunstmatige intelligentie groeit exponentieel. Door alle aandacht voor ChatGPT – overigens een taalprogramma, geen vertaalprogramma – hebben de mogelijkheden van LLM ook het grote publiek bereikt. Ook gesproken taal kan steeds beter worden herkend en automatisch worden vertaald. En de ontwikkelingen in kunstmatige intelligentie gaan zeer snel. Voor vertalen leidt dit alles tot vele, soms tegenstrijdige kansen en uitdagingen. Een wereld met minder taaldrempels ligt in het verschiet en dat brengt enorme voordelen met zich mee, maar er zijn ook grote beperkingen, risico's en uitdagingen aan machinevertalen en de inzet van toepassingen van LLM's zoals ChatGPT.

Automatisering kan enerzijds zorgen voor grote hoeveelheden vertalingen tegen minder kosten, al geldt dat niet in gelijke mate voor alle soorten teksten. Het kan de mensen veel gemakkelijker toegang geven tot kennis en informatie uit andere talen, waardoor bedrijven bijvoorbeeld veel makkelijker internationale markten kunnen aanboren. Het effect van machinevertaling op handel wordt geschat op 17,5% groei (Hui e.a., 2018). Ook voor mensen met auditieve en andere beperkingen kan het veel drempels opheffen. Voor sommige doeleinden, zoals een snelle indruk krijgen van de inhoud van een tekst, volstaat een eenvoudige machinevertaling. Platforms als Vinted zorgen er al voor dat mensen in de eigen taal kunnen communiceren met kopers in andere landen en ook beoordelingen van klanten van

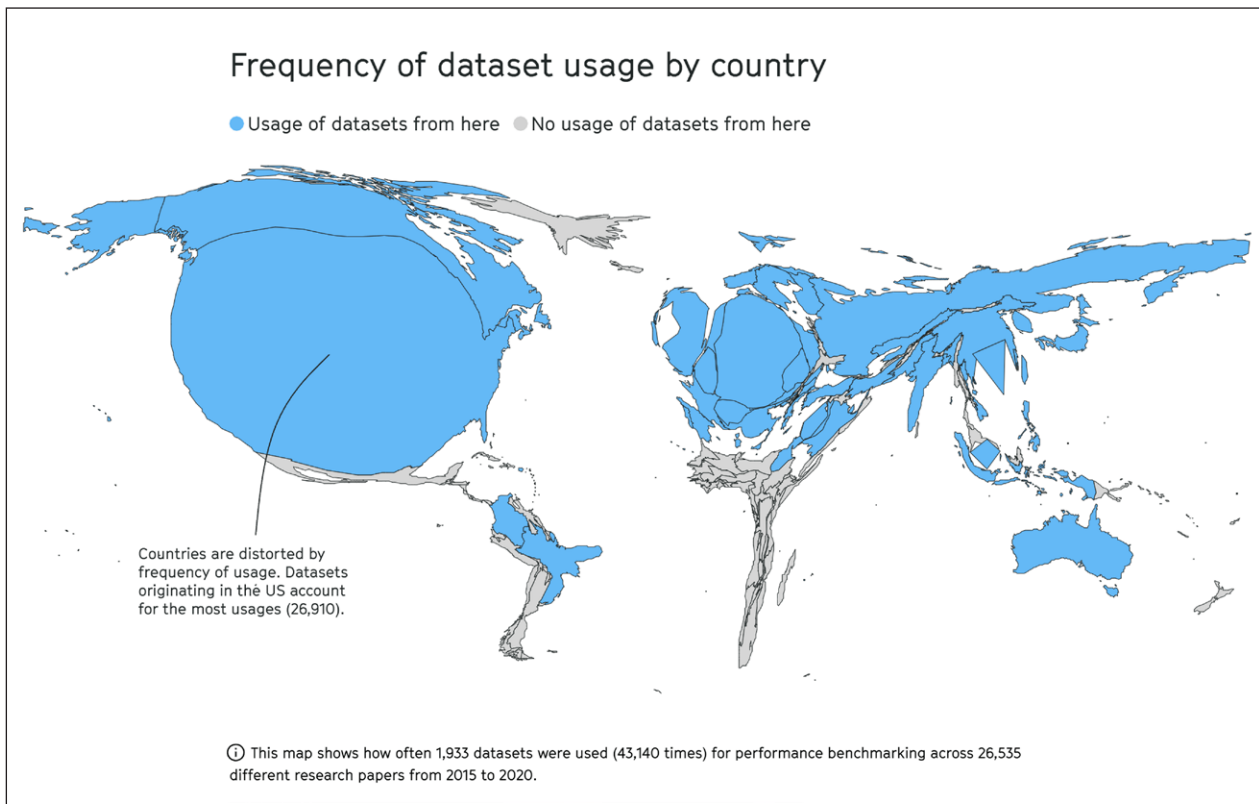
grote webwinkels worden op veel onlineplatforms automatisch vertaald.

Echter, de beschikbaarheid van gratis vertaalmachines kan zo bij niet-geïnfomeerde gebruikers, waaronder ook bedrijven die vertalingen inkopen, de indruk wekken dat menselijke vertaling niet meer nodig is en dat het beroep binnenkort overbodig wordt. Dat heeft risico's voor de kwaliteit van vertalingen en ook voor de beeldvorming van het beroep (zie ook 3.3). Het is niet te verwachten en zeker niet wenselijk dat de menselijke inbreng verdwijnt, al zal de rol van de mens in het proces wel veranderen. Er zijn namelijk nog veel uitdagingen op te lossen en automatisch vertalen kent wezenlijke beperkingen.

Zo is er ten eerste nog ongelijkheid tussen de digitale infrastructuur van talen. Voor de ene taal is taaltechnologie veel verder ontwikkeld dan voor de andere. Meestal zijn grote en rijke talen hier in het voordeel. Daardoor bestaat ongelijkheid in de beschikbaarheid van hulpmiddelen voor vertalen en

in de kwaliteit van automatisch vertalen. Dat brengt burgers en organisaties in andere landen en talen in een benadeelde positie. Het Nederlands staat er digitaal goed voor (Rehm e.a., 2023), maar bij vertalen gaat het altijd om taalcombinaties. Voor organisaties die bijvoorbeeld de vertaalcombinatie Nederlands-Roemeens nodig hebben, is het ook van belang dat het Roemeens digitaal up-to-date is. Meertalige LLM's kunnen hiervoor oplossingen bieden door wat geleerd is in grote talen automatisch over te hevelen naar kleinere talen. Aangezien dat nog niet voor elke combinatie met Nederlands beschikbaar is, zou het kunnen dat er op korte termijn juist relatief meer vraag komt naar vertalingen met kleinere en middelgrote talen.

Ten tweede kent machinevertalen grote inhoudelijke en juridische uitdagingen. De informatie waarmee machinevertaalprogramma's en LLM's zich voeden – het internet – is verre van correct en neutraal. Een afbeelding uit het Internet Health Report van de Mozilla Foundation (Mozilla, 2022) illustreert dat:

De kaart laat zien dat de data die worden gebruikt in KI-onderzoek voor 60% uit de VS komen. Afrika en Zuid-Amerika komen er bijna niet aan te pas. Zo versterkt KI zelfs bestaande biases zoals rassenbias of genderstereotypen die tot uitdrukking komen in de taal. Dit kan, zolang het niet wordt gemonitord en verbeterd, leiden tot kwaliteitsproblemen en risico's voor veiligheid en voor inclusie.

LLM's kunnen ook worden ingezet om bovenstaande problemen te helpen oplossen, maar ze brengen ook ethische en juridische vraagstukken waarover weinig bewustzijn is bij het brede publiek. Net als andere invloedrijke onderdelen van de digitale revolutie, is automatisch vertalen in handen van enkele bedrijven. Zij hebben daarmee onevenredig veel macht en invloed op zowel eigendom en kosten van vertalingen als ook op de inhoud. De 'leerschool' van vertaalmachines bestaat uit grote hoeveelheden tekst – het internet – waaronder rechtendragende teksten die zonder toestemming worden gebruikt, een grootschalige ernstige inbreuk op het auteursrecht (Hofman, 2023). Het is vervolgens ook de vraag wie de eigenaar is van de rechten van een machinevertaling. Is dat een bedrijf als Google of DeepL en hoe zit dat met een gepost-edite vertaling? 'Terms and conditions' bepalen vaak dat in gratis vertaaldiensten gebruikte teksten mogen worden verspreid en zelfs gepubliceerd.

De EU voert beleid gericht op 'digitale soevereiniteit' en een meertalige informatiemaatschappij en ontwikkelt en steunt initiatieven die deze bezwaren niet hebben.

In juni 2023 nam het Europees Parlement de AI Act (EU, 2023) aan die het gebruik van kunstmatige intelligentie reguleert. Het doel is veilige, transparante, traceerbare, inclusieve en milieuvriendelijke kunstmatige intelligentie onder menselijk toezicht. Als de Europese landen de act invoeren, dan wordt Europa de meest digitaal veilige regio in de wereld. In het kader van het programma Digitaal Europa worden veel tools ontwikkeld en ter beschikking gesteld, waaronder eTranslation (zie kader verderop), eSummary en Multilingual Tweet.

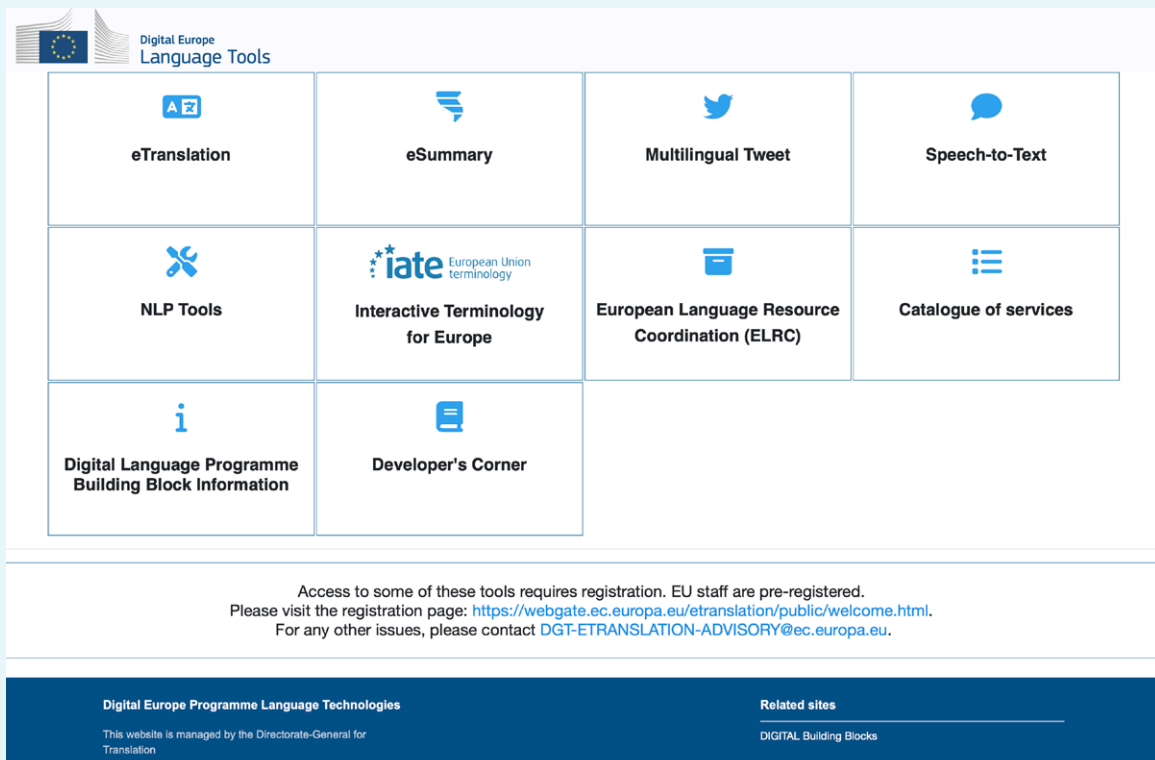
Er zijn veel initiatieven die gericht zijn op een Europese meertalige taaldata-infrastructuur en op digitale gelijkheid tussen Europese talen. Een succesvolle onderzoeksinfrastructuur voor taaldata is CLARIN. Via het Europese netwerk Metanet worden taaldata verzameld en gedeeld. The European Language Grid en de Language Data Space brengen taaldata samen in een soort gezamenlijke taaltechnologische marktplaats. Het programma European Language Equality (ELE en ELE2) is gericht op technologische gelijkheid van Europese talen tegen 2030. De financiering zal waarschijnlijk door de afzonderlijke landen moeten gebeuren, met als risico dat de bestaande ongelijkheid niet geheel wordt opgelost.

Er ligt ook een voorstel voor een Europees taaldata-infrastructuur-consortium (een EDIC), te financieren via bijdragen van de lidstaten. OpenGPT-X en Bloom bouwen aan meertalige 'large language models' die aan Europese normen voldoen en die mogelijk tot meer integere alternatieven voor diensten als ChatGPT kunnen leiden.

eTranslation

Het vertaalprogramma eTranslation kent bovengenoemde bezwaren in veel mindere mate en draagt zo ook bij aan de technologische soevereiniteit van Europa. Het garandeert anders dan andere tools het behoud van auteursrechten. Landen waar Europese projecten hebben plaatsgevonden, zoals Suriname, mogen eTranslation ook gebruiken.

<https://language-tools.ec.europa.eu/>

The screenshot shows the 'Digital Europe Language Tools' website. At the top left is the European Union flag and the text 'Digital Europe Language Tools'. Below this is a grid of tool icons and names:

 eTranslation	 eSummary	 Multilingual Tweet	 Speech-to-Text
 NLP Tools	 Interactive Terminology for Europe	 European Language Resource Coordination (ELRC)	 Catalogue of services
 Digital Language Programme Building Block Information	 Developer's Corner		

Below the grid, a text box states: 'Access to some of these tools requires registration. EU staff are pre-registered. Please visit the registration page: <https://webgate.ec.europa.eu/etranslation/public/welcome.html>. For any other issues, please contact DGT-ETRACTION-ADVISORY@ec.europa.eu.'

At the bottom, there is a dark blue footer with the text: 'Digital Europe Programme Language Technologies' and 'This website is managed by the Directorate-General for Translation'. To the right, under 'Related sites', there is a link to 'DIGITAL Building Blocks'.

Het Nederlands heeft binnen deze initiatieven een koploperpositie. Het is voor de positie van de taal en het belang van vertalen belangrijk dat het die positie behoudt.

Ook als alle bovenstaande bezwaren op termijn worden opgelost, blijft het beroep van vertaalprofessional hard nodig. Wel verandert dat beroep ingrijpend door machinevertalen en LLM. Voor veel vertaalwerk zal door LLM technische omzetting van taal naar taal meer geautomatiseerd verlopen. Het werk zal een grotere technologische component hebben en de rol van de vertaler zal daardoor verder verschuiven naar pre- en post-editing en naar het kunnen beheren van complexe automatische vertaalprocessen. Dat werk heeft naast een technologische ook een sterk menselijke component. Het ELIS-onderzoek en Nimdzi¹⁰ signaleren ook een verschuiving naar of versterking van andere taken, zoals procesbeheer, klantencontact en adviseren. Het accent verschuift daarbij ook naar contextualiseren en zorgen voor leesbaarheid.

Een prangende vraag voor creatieve vertalers is hoe dit uit zal pakken voor creatieve teksten. Een dossier in de Kennisbank van het Expertisecentrum Literair Vertalen (ELV) is aan het thema gewijd. Vooralsnog kan de machine de mens bij een creatieve vertaling niet evenaren. Machines kunnen daarbij het creatieve proces zowel belemmeren als ondersteunen (ELV-dossier vertaling en technologie). Hoe de technologie op termijn zal uitpakken voor creatief taalgebruik is nog moeilijk te voorspellen. In de sector heerst verdeeldheid over hoe zich tot de ontwikkelingen te verhouden. De roep om transparantie over het gebruik van artificiële intelligentie in het vertaalproces weerklinkt alvast (ATLF en ATLAS, 2023).

De hele sector zal zich moeten verhouden tot en aanpassen aan de transitie. Daarbij is er nog een belangrijk aandachtspunt. Het gebruik en de kennis bij grote gebruikers zoals grote vertaaldiensten is veel

verder dan bij kleine vertaalbureaus en freelancers (ELIS, 2022). Voor zelfstandigen, kleine organisaties en opleiders, waaronder talenstudies zoals de internationale neerlandistiek, is het ondoenlijk om zelf alle ontwikkelingen bij te houden en te integreren in het werk. Het aanbod aan technologische bijscholing is ontoereikend (ELIS, 2022). Deze spelers in de sector moeten steun krijgen om de transitie te maken en om mee te profiteren van de voordelen van nieuwe technologieën.

De hele sector zal zich moeten verhouden tot en aanpassen aan de transitie.

10. Nimdzi.com ChatGPT & LLMS – separating fact from fiction for localization, <https://www.nimdzi.com/chatgpt-llm-separating-fact-from-fiction-for-localization/>: “The use cases for LLMs in the language services industry are vast and exciting. From content creation and rephrasing to summarization and multilingual support, LLMs demonstrate their value in improving efficiency and generating high-quality outputs. However, it is crucial to balance the advantages of LLMs with human expertise and cultural nuances to ensure accurate and contextually appropriate translations.”

3.3 De aantrekkelijkheid van talenstudies en het vertaalkvak

Uit het voorgaande blijkt dat de vraag naar vertalers en intercultureel bemiddelaars stijgt als gevolg van internationalisering, digitalisering en multimedia, en zelfs ook door de toegenomen mogelijkheden voor automatisch vertalen. De groeiende vraag speelt bij *alle* talen, niet alleen bij wereldtalen als Engels en Chinees. Helaas blijft het aanbod van vertalers achter bij deze vraag. Vertalers kunnen op veel verschillende manieren het vak instromen. Sommige vertalers hebben een meertalige achtergrond, of stromen in vanuit bijvoorbeeld een juridische achtergrond. De belangrijkste kweekvijver zijn specifieke vertaalopleidingen en vreemdetalenstudies, waaronder ook de studie Nederlands in het buitenland. In een talenstudie doen de studenten niet alleen taalkennis maar ook de noodzakelijke culturele kennis op. Sommige alumni van talen of andere vakken vullen de opleiding aan met een specifieke vertaalopleiding. Anderen zijn wat betreft vertalen autodidact.

Nederland en Vlaanderen

Het aantal jongeren dat in Nederland en Vlaanderen een talenstudie kiest, is de afgelopen decennia gestaag gedaald. Bennis en Pröpper (2019) vroegen daarvoor al aandacht in hun vertaalpleidooi. De publicatie toonde een sterke daling aan de hand van cijfers voor de instroom van eerstejaars studenten in de taalopleidingen van Vlaamse en Nederlandse universiteiten voor de periode van 2012 tot 2018. Uit de Tabellen 1, 2 en 3 blijkt dat deze daling sindsdien is doorgezet. Tabel 1 toont de instroom aan studenten in de talenopleidingen in Nederland tijdens de laatste vijf academiejaren. Tabellen 2 en 3 tonen het aantal ingeschreven studenten in de opleidingen Taal- en letterkunde en Toegepaste taalkunde in Vlaanderen. In alle opleidingen en studiegebieden is nog altijd een daling zichtbaar. In Vlaanderen gaat het over de relatief korte periode van vijf academiejaren zelfs over een daling van ongeveer 20% voor Taal- en letterkunde en bijna 30% voor Toegepaste taalkunde.

Tabel 1: Instroom studenten in de opleidingen Taal en Cultuur in Nederland. Alle jaren waarvoor gegevens beschikbaar zijn worden getoond.¹¹

Instelling	2018	2019	2020	2021	2022
Universiteit Leiden	185	170	158	164	139
Radboud Universiteit Nijmegen	135	129	140	134	130
Rijksuniversiteit Groningen	204	162	183	198	169
Universiteit Utrecht	329	385	399	359	319
Universiteit van Amsterdam	162	147	158	147	139
Vrije Universiteit Amsterdam	43	23	29	24	36
Totaal	1058	1016	1067	1026	932

Tabel 2: Aantal studenten in de bacheloropleidingen Taal- en letterkunde in Vlaanderen. De laatste vijf jaren waarvoor gegevens beschikbaar zijn worden getoond.¹²

Instelling	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021	2021-2022
Katholieke Universiteit Leuven	632	614	554	523	502
Universiteit Antwerpen	571	518	508	481	479
Universiteit Gent	720	659	594	533	523
Vrije Universiteit Brussel	109	109	123	102	129
Totaal	2032	1900	1779	1639	1633

Tabel 3: Aantal studenten in de bacheloropleidingen Toegepaste taalkunde in Vlaanderen. De laatste vijf jaren waarvoor gegevens beschikbaar zijn worden getoond.¹³

Instelling	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021	2021-2022
Associatie Katholieke Universiteit Leuven	563	474	445	373	299
Associatie Universiteit en Hogescholen Antwerpen	454	437	402	409	372
Associatie Universiteit Gent	525	532	458	426	372
Universitaire Associatie Brussel	217	220	198	215	221
Totaal	1759	1663	1503	1423	1264

11. Dienst Uitvoering Onderwijs. Inschrijvingen eerstejaars hbo en wo. https://www.duo.nl/open_onderwijsdata/hoger-onderwijs/aantal-studenten. Geraadpleegd op 18 juli 2023. Opleidingen die zijn opgenomen voor de cijfergegevens in deze tabel zijn: B Duitse Taal en Cultuur, B Engelse Taal en Cultuur/English Language and Culture, B Europese Talen en Culturen, B Franse Taal en Cultuur, B Italiaanse Taal en Cultuur, B Latijns-Amerikastudies, B Literatuur en Samenleving, B Literatuurwetenschap, B Nederlandkunde/Dutch Studies, B Nederlandse Taal en Cultuur, B Romaanse Talen en Culturen, B Spaanse Taal en Cultuur, B Taal- en Cultuurstudies.

12. Gegevens van het Vlaams Talenplatform via <https://dataloep-publiek.vlaanderen.be/>.

13. Gegevens van het Vlaams Talenplatform via <https://dataloep-publiek.vlaanderen.be/>.

De daling van het aantal jongeren dat in Nederland en Vlaanderen kiest voor de studie van een kleinere of middelgrote taal heeft zich ook recentelijk dus verder doorgezet. Dit heeft te maken met een combinatie van factoren.

De economische perspectieven van het menselijk vertalen blijven sterk achter bij die van andere hooggekwalificeerde beroepen. Vertalen van met name cultuurproducten is arbeidsintensief en zoals ook bij andere arbeidsintensieve beroepen staat de beloning sterk onder druk. Uit onderzoek van de letterenfondsen blijkt dat het inkomen van literair vertalers ver onder modaal ligt (Bennis en Pröpper, 2019, p.22). Afspraken over billijke vergoeding van vertaalwerk worden nog niet altijd nageleefd (Richtlijn (EU) 2019/790). En de werkdruk is hoog. De groei van het Engels heeft zijn weerslag op de boekenmarkt in Nederland, waar steeds meer Engelstalige boeken worden gekocht (KVB Boekwerk, 2022). Deze ontwikkeling plaatst uitgeverijen en vertalers onder tijdsdruk om de Nederlandse vertaling tegelijk met of zelfs eerder dan het Engelse origineel te publiceren. De slechte beloning en hoge werkdruk geldt ook voor audiovisueel vertalen (EU, 2022, p. 65) en leidt daar tot kwaliteitsverlies. Steeds meer vertalers combineren culturele en zakelijke vertalingen in een ‘gemengd bedrijf’, maar nog steeds is de economische positie niet rooskleurig en vele jonge vertalers – zowel culturele als institutionele en zakelijke – zoeken ander werk. De – vooralsnog – gratis mogelijkheden voor machinevertalen versterken het niet-toekomstbestendige imago van het vertaalkvak, maar dat is ten onrechte. Volgens de ELIS-rapporten van de afgelopen twee jaar lijken vertalers in de EU het vak in toenemende mate te verlaten of in elk geval te vrezen dat het vak niet ‘toekomstbestendig’ is (90 vs. 60 procent ‘stickiness’). Dat leidt er ook toe dat de beroepsgroep weinig divers is qua achtergrond. Vertaalbureaus zien het rekruteren en vasthouden van nieuw talent als een van de belangrijkste uitdagingen (ELIS, 2022). Het eind 2022 afgesloten convenant van vier belangrijke partijen uit de vertaalsector in Nederland kan een goede stimulans zijn voor verbetering als alle betrokkenen zich aan de uitgangspunten houden¹⁴.

Het rapport *Vertalers op de omslag* signaleert vergelijkbare problemen voor de audiovisuele sector. Voor sommige talen, waaronder Nederlands, groeit de vraag door onder meer streamingdiensten. Een tekort dreigt echter door onaantrekkelijke arbeidsomstandigheden. De kwaliteit van ondertitels en nasynchronisatie staat onder druk door het gebruik van machinevertaling op basis van versimpelde Engelse ondertitels (pivot). In de theatersector, waar de praktijk van boventiteling pas recentelijk is omarmd, is het vak minder georganiseerd.

De toenemende technologisering, de focus op grote talen de afgelopen decennia en een onderwaardering van het vak, voeden het beeld onder jongeren dat de professionele en economische vooruitzichten van het vertaalkvak verslechteren.

Toch weerspreken boeken als *Taal is business* (Steurs, 2016), onderzoek van de Taalunie naar de omvang van de taalsector (De Taalstudio, 2018) en onderzoeken naar het belang van kennis van andere talen en culturen voor de omzet van bedrijven het beeld dat talenstudies niet toekomstbestendig zouden zijn. Ook uit onderzoek van NIMDZI blijkt dat negen van de tien kopers een product negeren dat niet in de eigen taal wordt aangeboden (Karandysovsky, 2020).

Talenplatforms van universiteiten in het Nederlandse taalgebied en het directoraat-generaal Vertalen van de Europese Commissie (DGT) proberen om met campagnes meer talenstudenten te trekken. Daarbij wijzen ze op de nieuwe beroepsmogelijkheden die bij jongeren veelal nog onbekend zijn. Ook binnen het onderwijs zullen (toekomstige) studenten voldoende moeten worden voorbereid op de veranderende beroepspraktijk van (ver)taalberoepen. Het UPSKILLS-project (zie kader) is gericht op het aanpassen van de talenstudie aan de huidige arbeidsmarkt, die om nieuwe profielen vraagt. Omdat de nieuwe profielen nog weinig bekendheid hebben, kiezen weinig jongeren een talenstudie. Hierdoor lopen die studies, behalve Engels, dan ook nog het risico om onrendabel voor universiteiten te worden

14. Zie: <https://www.ondernemersbelang.nl/nieuws/vertaalsector-schrijft-geschiedenis-met-convenant-voor-gezondetoekomstbestendige-samenwerking/>.

met als gevolg te verdwijnen, wat het probleem weer versterkt. Met enkele Europese talen is dat al gebeurd. Dat vormt een reële bedreiging voor het toekomstige vertalersbestand in het taalgebied (Bennis en Pröpper, 2019). Temeer omdat een mogelijk gevolg van de technologische ontwikkelingen kan zijn dat de vraag op middellange termijn juist verschuift naar Nederlands in combinatie met talen die technologisch minder goed zijn toegerust. Vlaanderen voert daarnaast vanaf studiejaar 2023-2024 een nieuwe richting 'taaltechnologie' toe aan het algemeen middelbaar onderwijs.

UPSKILLS

('UPgrading the Skills of Linguistics and Language Students')

In het kader van het UPSKILLS-project is onderzoek gedaan naar de behoeften aan taalgerelateerde vaardigheden in de markt. Op basis daarvan is vastgesteld dat afgestudeerden van (ver)taalopleidingen digitale vaardigheden missen voor een loopbaan in onderzoek of de bredere taalsector (met name 'data-gerelateerde' taken) en is onder andere het profiel van 'language data and project specialist' (en subprofielen) vastgesteld. In het kader van het project wordt een nieuwe onderwijscomponent en onderwijsmateriaal ontwikkeld. (zie Miličević Petrović e.a., 2021)

Internationale neerlandistiek

In de internationale neerlandistiek, de belangrijkste opleider van vertalers *uit* het Nederlands, hebben afdelingen ook te maken met een dalende studenteninstroom, maar er zijn grote uitzonderingen. In met name Centraal- en Oost-Europa, in Indonesië, in Duitsland, Wallonië en Zuid-Korea zijn veel studenten. De internationale neerlandistiek staat daarnaast nog voor andere grote uitdagingen, vaak door kleinschaligheid. Afdelingen met een of twee docenten moeten veel taken combineren. Naast taalonderwijs en onderwijs in vakken als letterkunde, taalkunde en cultuurkunde moeten zij ook wetenschappelijke output realiseren via eigen onderzoek, projecten en publicaties. Sommige opleidingen zijn ook gebonden aan een traditioneel, sterk filologisch curriculum. Alle opleidingen willen hun vertaalaanbod uitbreiden, maar het is ondoenlijk om studenten adequaat voor de vele niches van de vertaalmarkt voor te bereiden en de nieuwste ontwikkelingen bij te houden (Pilon, 2022). Er is grote behoefte aan kennisuitwisseling, scholing en materialen om hun rol als opleider van vertalers te vervullen maar ook aan buitencurriculair aanbod en gastdocenten. Ook financieel zijn er belemmeringen. Verder stromen relatief weinig studenten door naar specifieke vertaalopleidingen, minder dan 5%. De mogelijkheden om door te stromen in de eigen instelling zijn vaak beperkt.

De combinatie van uitdagingen binnen en buiten het taalgebied zorgt ervoor dat er voor verschillende taalcombinaties met Nederlands nu of in de nabije toekomst tekort aan gekwalificeerde vertalers dreigt met alle gevolgen van dien. De ELIS-survey (2022, p. 44) verwoordt het zo: *High on that radar however is a concern about a shortage of suitable resources. At the same time, the data from training institutes show decreasing student numbers, persisting skill gaps and weak coverage of specific EU languages. This creates a potentially explosive cocktail which calls for a concerted action of policy makers, training institutes and industry stakeholders.* Het in 2020 geschreven vertaalpleidooi *verTALEN voor de toekomst* (Bennis en Pröpper, 2019) signaleerde en agendeerde het probleem ook en riep de instanties die daarop invloed kunnen hebben op tot actie. Een intensivering van alle beschreven maatregelen lijkt nodig om de problemen te beperken.

In Suriname is de situatie nog zorgelijker. Zijn er in Nederland en Vlaanderen nog doorstroommogelijkheden naar gespecialiseerde vertaalopleidingen, in verschillende andere landen, waaronder Suriname, bestaat geen gespecialiseerde vertaalopleiding. Vertalers zijn er autodidact of zijn aangewezen op cursussen van vertalersverenigingen.

4 Wat betekent dit voor een vertaalbeleid voor het Nederlands?

In dit hoofdstuk beschrijven we wat de bevindingen betekenen voor het beleid voor vertalen in en uit het Nederlands. Uit het voorafgaande is gebleken dat er serieuze bedreigingen zijn voor de vertaalsector in en uit het Nederlands. Dat kan schade toebrengen aan de vele maatschappelijke domeinen waarvoor vertalen essentieel is, waaronder de economie en democratie. Er zijn *nu* maatregelen nodig om deze vitale sector van vertalen in en uit het Nederlands toekomstbestendig te houden.

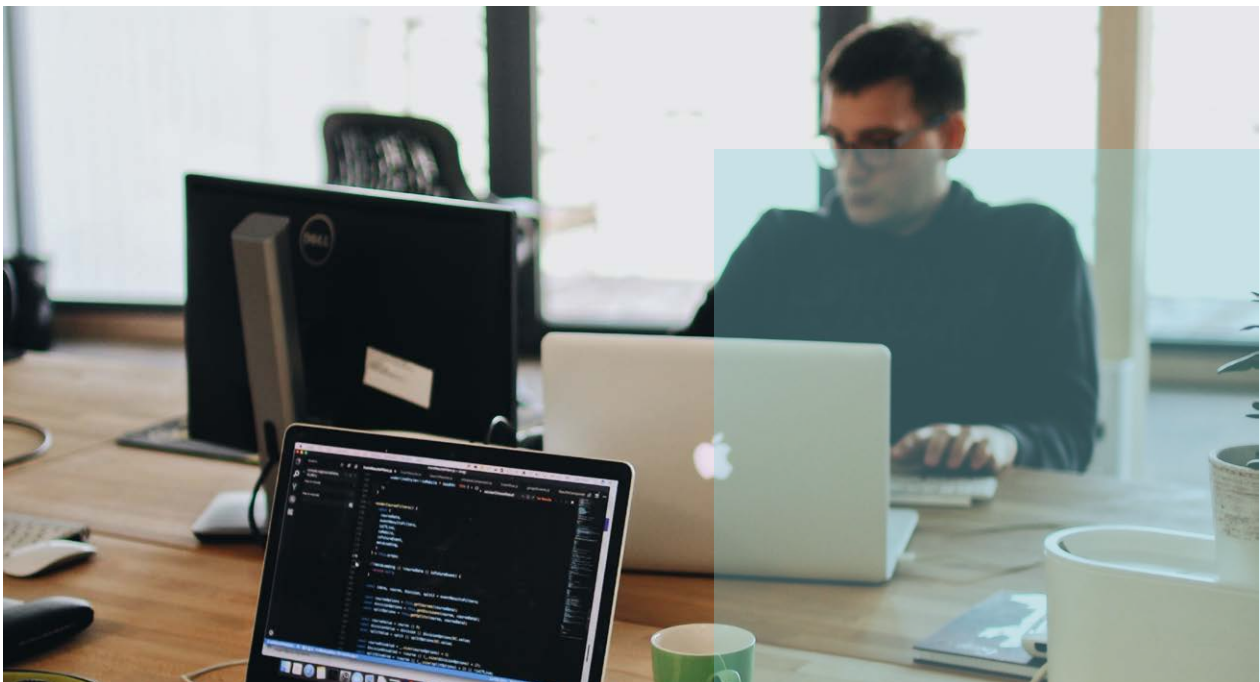
Dit stuk beschrijft algemene ontwikkelingen en problemen en mondt uit in algemene aanbevelingen. We beschrijven deze in 4.1 t/m 4.7.

Naast concrete acties op kortere termijn zijn inspanningen nodig van veel (Europese) organisaties samen, een geïntegreerde aanpak en een goed georganiseerde sector. De Taalunie en haar partners zijn niet voor elk van de problemen en oplossingen de aangewezen instantie om de regie te voeren. Er moet tegelijk ook niet alleen gewacht worden op het grotere kader. Bij een ingrijpende transitie moet het beleid meerdere snelheden hebben. Er zijn ook noden van vertalers, opleiders en andere actoren waarvoor de Taalunie samen met partners op korte termijn een verschil kan maken, en zo kan zorgen dat zij zo weerbaar mogelijk zijn te midden van deze ontwikkelingen.

4.1 Aanwas van taal- en cultuurspecialisten heeft grote prioriteit

Vertalers en cultureel bemiddelaars zijn meer dan ooit nodig en om kwaliteit te leveren moeten zij goed opgeleid zijn. Maar er dreigt een tekort, zowel in als uit het Nederlands. Sinds het verschijnen van het vertaalpleidooi (Bennis en Pröpper, 2019) dat dat probleem signaleerde, is het aantal talenstudenten nog verder gedaald, wat het probleem vergroot. Vreemdetalenopleidingen zijn met vertaalopleidingen de kweekvijvers voor toekomstige vertalers en cultureel bemiddelaars. Pogingen van universiteiten om het tij te keren hebben nog onvoldoende resultaat. Daarnaast haken ook vertalers af door onzekere perspectieven. De internationale neerlandistiek heeft daarnaast onvoldoende mogelijkheden om haar rol als opleider van vertalers Nederlands buiten het taalgebied te verwezenlijken. In Suriname is zelfs nog geen gespecialiseerde vertaalopleiding.

Om de studie en het beroep aantrekkelijker te maken zijn meerdere dingen nodig. Jonge mensen zullen alleen voor het vak kiezen als hen dat toekomstperspectief biedt. De grote behoefte aan vertalers, taalspecialisten en cultureel bemiddelaars,

biedt daarvoor nieuwe kansen. De veranderingen in het vertaalkvak – technologie, meer soft skills, audiovisueel vertalen, lokaliseren en transcreëren – kunnen de (ver)taalstudie ook weer aantrekkelijker maken. Dat betekent wel dat de talenopleiding mee moet veranderen met het vak en de vraag in de markt (zie ook 4.2). De internationale neerlandistiek kan daarbij beter ondersteund worden en ook meeliften op wat er elders al ontwikkeld wordt. Bovendien kan actief gezocht worden naar mogelijke zij-instromers. Vertalers kunnen zich (ver)taalcompetenties of kennis van een domein (juridisch, medisch!) op andere manieren eigen maken en met aanvullende scholing instromen in het vak. Competentiekaders kunnen helpen de verworven en te ontwikkelen vaardigheden in kaart te brengen.

Er moet daarnaast bij aankomende studenten maar ook bij het brede publiek een duidelijker beeld komen

van de behoefte aan taal- en cultuurprofessionals en van de mogelijkheden, perspectieven van een talenstudie¹⁵. Suriname zou het invoeren van opleidingsmogelijkheden voor vertalen moeten onderzoeken.

Als laatste, maar niet als minste, is een essentiële voorwaarde dat het vak meer economische zekerheid gaat bieden. Dat vraagt om een gezamenlijke inspanning van de hele sector voor betere voorwaarden voor met name vertalers in de creatieve sector. De combinatie met werk in andere vertaalsectoren kan ook helpen en de opleiding kan daarop voorbereiden. Voor de gehele sector zijn maatregelen nodig om de (tijd)winst van machinevertalen eerlijk te verdelen. Voor het laatste is een grondige analyse van de uitdagingen en mogelijke oplossingen nodig, in overleg tussen alle stakeholders (zie 4.6).

15. Zie bijvoorbeeld getuigenissen van studenten neerlandistiek in Stockholm: #DiscoverTranslation-campagne begonnen, het EMT-blog, en de campagne <https://duikintaal.be/> van het Vlaamse talenplatform - maar dat is niet voldoende. Gedacht kan worden aan een nationale campagne 'kies voor taal', zoals wordt bepleit in 'VerTALEN voor de toekomst' en aan een grotere plaats voor meertaligheid en vertaling in basis- en voortgezet onderwijs, zoals wordt bepleit in 'Vertalers op de omslag' (EU, 2022).

4.2 De opleiding moet meeveranderen met het vak en de veranderingen vragen om permanente scholing

Het vak van vertaler verandert ingrijpend als gevolg van technologische en culturele ontwikkelingen. Automatisch vertalen speelt een steeds grotere rol bij steeds meer typen vertalen en de rol van de vertaler in het proces verandert. Vertalers moeten daarmee leren werken, zowel in het vertaalproces als met betrekking tot de veranderde workflow voor vertalen en de communicatie met opdrachtgevers. Is er een transcreator nodig? Of machinevertaling (MT) met post-editing? Of alleen MT? Het accent zal ook verschuiven van het omzetten van 'taal' naar contextualisering en het monitoren van kwaliteit, maar ook het herschrijven van teksten aan het begin van het proces voor betere automatisch vertaalde resultaten in een meertalig vertaalproces. Het is een verantwoordelijkheid van 'het vak' dat op een zorgvuldige manier met automatisch vertalen wordt omgegaan. Dit betekent de beperkingen van automatisch vertalen kennen, daarmee omgaan en daarover communiceren met en adviseren aan klanten maar ook met de bredere buitenwereld. Hierbij komen ook andere vaardigheden kijken, zoals projectmanagement, adviseren, onderhandelen en bedrijfsvoering. Daarnaast is er ook een verschuiving in de vraag van het vertalen van tekst naar andere soorten vertalingen. Het aandeel van alle vormen van audiovisueel vertalen van games, bedrijfs- en instructiefilms, series, en boventiteling van rondreizende podiumkunsten groeit. De vraag naar bredere culturele bemiddeling in de vorm van lokalisatie en transcreatie voor een globaliserende markt zal ook toenemen. Dat vraagt naast kennis van de taal ook om grote kennis van de cultuur en lokale markten (Steurs, 2016, p. 51, 52). Internationale neerlandici en andere alumni van taal- en cultuurstudies zijn daarvoor uitstekend geplaatst.

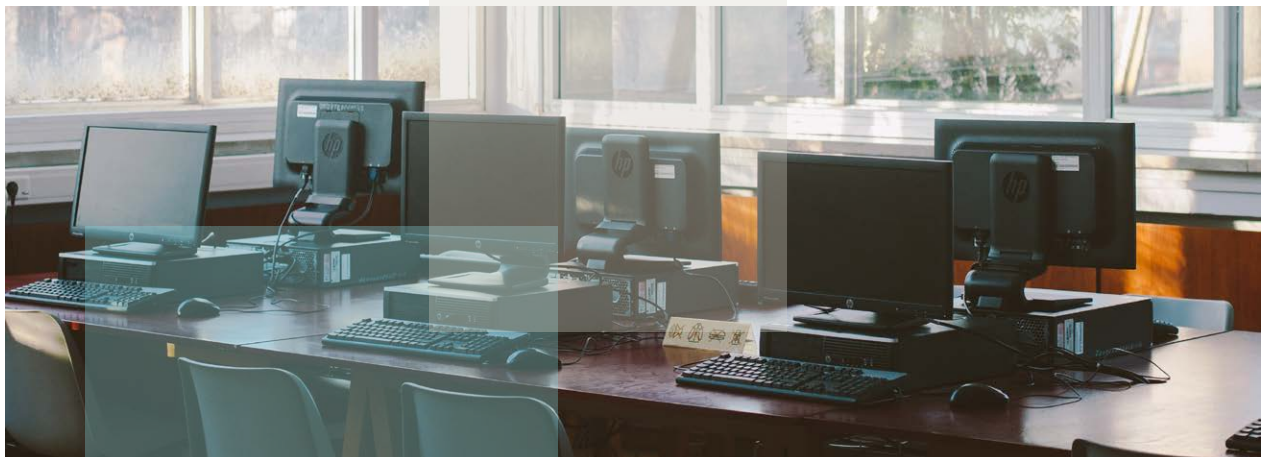
De (ver)taalopleiding moet studenten voorbereiden op deze nieuwe praktijken die ook de aantrekkingskracht van de talenopleiding en het vertaalvak kunnen vergroten. Er zijn al initiatieven op dit gebied die navolging verdienen, zoals het UPSKILLS-project, het aangepaste EMT-Competentiekader. En de door de Taalunie

ondersteunde ontwikkeling van een raamwerk voor MT-geletterdheid in het hoger onderwijs. Ook de internationale neerlandistiek moet studenten en alumni voorbereiden op de veranderende praktijk. De veelzijdige en veranderende beroepsperspectieven kunnen ook bijdragen aan de aantrekkingskracht van de opleiding Nederlands. Omdat een kleine vakgroep niet alle disciplines kan aanbieden, moeten er ook extra curriculaire aanbod voor studenten en doorstroommogelijkheden naar vertaalopleidingen komen, bijvoorbeeld via gastdocenten en zomercursussen. Voor literair vertalen kan het ELV daarin een grotere rol spelen.

Het te ontwikkelen scholingsaanbod moet ook open staan voor bestaande vertalers. Juist kleinere bureaus en alleen werkende vertalers werken nog minder met vertaaltools en automatisch vertalen. Voorkomen moet worden dat zij de boot missen. De steeds veranderende technologie vraagt om permanente scholingsmogelijkheden (leven lang leren).

Vertalen brengt ook een grote verantwoordelijkheid met zich mee. De kwaliteit van het vertaalde product staat of valt met de kwaliteit van de vertaling en het hele proces eromheen.

4.3 Technologische soevereiniteit en een eerlijke sector zijn topprioriteit

De ingrijpende technologische ontwikkelingen hebben grote invloed op de vertaalwereld. Automatisering en kunstmatige intelligentie (KI) zullen daarin een steeds grotere rol spelen. Dit geeft oneindig veel nieuwe mogelijkheden voor inclusie, handel, cultuur en voor contact tussen mensen met verschillende talen. Er zijn daarbij wel belangrijke aandachtspunten en risico's: de gelijkheid tussen talen, inclusiviteit van KI en rechtmatigheid van taaltechnologie ten aanzien van auteursrecht en privacy. Vlaanderen en Nederland moeten daarom actief bijdragen aan alle Europese en andere regelgeving en initiatieven voor technologische soevereiniteit en taalgelijkheid. De Nederlandse taal staat er digitaal goed voor maar aanzienlijke investeringen zijn nodig om bij te blijven. Dat vraagt om een groot breed gedragen programma. Omdat vertalen altijd om combinaties van talen gaat, moet de inzet niet beperkt zijn tot de Nederlandse taal alleen. Investeringen in meertalige taalmodellen en digitale terminologie zijn ook noodzakelijk. Daarnaast moet ervoor gezorgd worden dat automatisch vertalen deskundig wordt ingezet. Als het wordt gebruikt zonder oog voor de beperkingen en risico's

leidt dat tot verlies aan vertaalkwaliteit met mogelijk vele andere ernstige gevolgen. Dat vraagt op de korte termijn ook om bewustzijn bij het brede publiek en ook afnemers van vertalingen. De menselijke inbreng blijft nodig (zie ook 4.6).

Suriname kan zich ook bij deze uitgangspunten aansluiten of ze mee helpen uitdragen in de Zuid-Amerikaanse context. Daarbij is het ook essentieel dat er bij gebruikers een veel groter bewustzijn komt van de bezwaren en risico's die kleven aan KI-gestuurde vertalingen die niet aan de Europese normen voldoen.

Voor de toekomst van het vak is het tot slot essentieel dat de efficiëntiewinst niet alleen bij de klanten en de omzet van grote producenten terecht komt, maar juist ook bij de vertalers zelf en bij de diversiteit en kwaliteit van de vertaalproducten. Dat vraagt om inspanningen op verschillende vlakken. De sector moet daar afspraken over maken en wellicht is overheidsregulering nodig. Daarnaast moeten aankomende en werkende vertalers de gelegenheid krijgen om zich bij te scholen voor de nieuwe uitdagingen en moet de sector zich sterk maken voor een eerlijke beloning (zie 4.7).

Gezien het vitale belang van het vak moeten de ontwikkelingen ten aanzien van vertalen in en uit het Nederlands goed gemonitord worden: kwaliteit, juridische en ethische aspecten en ook hoe het Nederlands en vertaalcombinaties met Nederlands er digitaal voor staan.

4.4 Een rijk en divers aanbod van vertalingen in en uit het Nederlands vraagt blijvende zorg

Diversiteit van cultuur is een belangrijke voorwaarde voor intercultureel begrip en voor creatieve ontwikkeling en vernieuwing en vraagt om continue aandacht. In het taalgebied moeten excellente cultuur- en kennisproducten uit andere talen beschikbaar zijn. Andersom geldt dat voor Nederlandstalige producten in de rest van de wereld. Veel cultuurproducten steken zelfstandig taal- en landsgrenzen over maar internationale markten bewegen niet vanzelf in de richting van kwaliteit en diversiteit. Producten uit kleinere talen of producten die een economisch risico zijn hebben vaak een steuntje in de rug nodig. Diversiteit van cultuur, maar ook taalkundige diversiteit, is daarom een blijvend punt van zorg voor overheidsbeleid. De EU en cultuurfondsen in het taalgebied geven subsidies om grensoverschrijdende uitwisseling van cultuur, waaronder literaire uitgaven, mogelijk te maken. Zonder deze overheidssteun zou het

literaire en culturele landschap sterker gedomineerd worden door 'bestsellers' die een breed publiek aanspreken. Het is daarom belangrijk om deze subsidies te bestendigen om vertalingen voor uitgevers en producenten minder risicovol te maken (EU, 2022). De subsidies moeten ook waarborgen dat op de kwaliteit van vertaling en ondertiteling niet bezuinigd wordt. Voor audiovisueel vertalen moeten daarvoor nog meer incentives komen (EU, 2022). Ook quota kunnen een oplossing bieden. Zo moeten internationale streamingplatforms nu al 30% lokale Europese producties aanbieden en gelden er in Spanje wat de taalversies betreft ook quota voor de minderheidstalen. Ook in Nederlandstalig België is er vanuit de dubbingsector vraag naar quota wat betreft gedubde kinderprogramma's in de eigen Belgisch-Nederlandse naast de Nederlands-Nederlandse variëteit. In Nederland is onlangs besloten dat streamingdiensten 5% van de omzet moeten investeren in Nederlandse producties. Het is belangrijk dat op nationaal en Europees niveau diversiteit van het aanbod gemonitord en gestimuleerd wordt. Daarbij moet onderzocht worden waar in de keten van maker tot klant het beste gestimuleerd kan worden.

4.5 Er is beleidsinformatie nodig

Uit het voorgaande werd duidelijk dat er algemene gegevens zijn over de ontwikkelingen van vertaalmarkten, over instroom in talenopleidingen en dat er (ervarings)gegevens zijn over de situatie ten aanzien van tolken en vertalers in en uit het Nederlands. Er is echter onvoldoende informatie om een gericht (opleidings)beleid op te bouwen, zowel over langlopende trends als voor inzicht in actuele behoeften. Dat is wel nodig, juist omdat de grote veranderingen en het toenemend aantal niches, specialisaties en taken van vertalers vragen om een gerichte inzet van middelen. Daarom is beleidsonderzoek nodig naar behoeften, beroepsprofielen en trends in de markt. Volledig grip krijgen op de vraag naar vertalers is echter onmogelijk. Hierop zijn veel moeilijk voorspelbare ontwikkelingen van invloed, van technologische ontwikkelingen tot omstandigheden die de vraag naar bepaalde talen doen stijgen (Russisch, Oekraïens) of culturele producten die plotseling in de mode zijn (Koreaans).

Uitzondering op gebrek aan beleidsgegevens is het domein literair vertalen, waarvoor de letterenfondsen en het ELV gegevens verzamelen over vertalingen, vertalers en behoeften daarin. Via het ELV zijn stakeholders, zoals vertalersorganisaties, en letterenfondsen bij het beleid betrokken waardoor goed zicht bestaat op ontwikkelingen en noden. Dit model zou voor andere soorten vertalen ook gevolgd kunnen worden.

4.6 Het diverse karakter van het vertaalvak vraagt om maatwerk en samenwerking binnen de opleiding

Opleiding en nascholing is onontbeerlijk om voldoende vertalers te hebben die ook kwaliteitsvolle vertalingen leveren. Vertalen kent vele niches. Met de ontelbare taalcombinaties en vele subdisciplines is het moeilijk voor een opleiding alleen om een totaalaanbod te realiseren. Dat kan alleen gerealiseerd worden door nauwe samenwerking tussen alle actoren en stakeholders en maatwerkoplossingen. Het vertaalpleidooi pleit voor een transnationaal netwerk met opleidings- en nascholingsmogelijkheden en uitbreidingsmogelijkheden van vertaalopleidingen. Dezelfde wens kwam naar voren in het onderzoek naar vertalen in de internationale neerlandistiek. Daarmee moet in principe opleiding beschikbaar komen voor alle typen vertaalopleidingen, zoals literair vertalen, zakelijk vertalen, audiovisueel vertalen, transcreatie, enz. in alle combinaties met Nederlands. Om dit financieel en organisatorisch haalbaar te houden moet gezorgd worden voor zoveel mogelijk taaloverstijgend, herbruikbaar, online aanbod. Verbreding van het vak, door combinatie van meerdere typen vertalen en de beschikbaarheid van (internationale) stages, kan ook beroepsperspectieven verbeteren.

4.7 Een geïntegreerde aanpak door een goed georganiseerde sector is essentieel

De financiële positie van vertalers, de ethische, juridische en maatschappelijke gevolgen van de technologische ontwikkelingen en de noodzaak tot permanente opleiding vragen om een geïntegreerde door alle stakeholders gedragen aanpak. Daarbij is het van groot belang dat ook individuele vertalers, kleinere organisaties en ook opleidingen goed georganiseerd zijn in beroepsverenigingen om hun belangen en de belangen van het vak te behartigen op landelijk en internationaal niveau.

Foto: Tom Ruben (Expertisecentrum Literair Vertalen)

5 Besluit

Deze tekst vormt het uitgangspunt voor het vertaalbeleid dat de Taalunie de komende jaren samen met vele partners vorm wil geven. Er zijn drie prioritaire, verweven, probleemgebieden die het beleid moet aanpakken: de aanwas van nieuwe en het vasthouden van bestaande vertalers, de aanpassing van de sector aan de digitale transitie en circulatie en de kwaliteit en diversiteit van het culturele aanbod. We zullen voor elk van de probleemgebieden activiteiten formuleren die de Taalunie binnen haar bevoegdheden en in samenwerking met partners kan realiseren.

Zijn we ons van vertalen al weinig bewust, nog minder realiseren we ons dat overal ter wereld vertalers Nederlands nodig zijn om economische, diplomatieke en andere doelen van het Nederlandse taalgebied te dienen. De internationale neerlandistiek is de belangrijkste leverancier van deze vertalers.

Referenties

Aksit, K. (2019). 5 online trends die zichtbaar worden in de vertaalmarkt. In Frankwatching.com. [Online geraadpleegd hier.](#)

ATLF en ATLAS (2023). IA et traduction littéraire: les traductrices et traducteurs exigent la transparence. [Online geraadpleegd hier.](#)

Data onderwijs Vlaanderen. [Online geraadpleegd hier.](#)

Bennis, H. en H. Pröpfer (2019). VerTALEN voor de toekomst. Een nieuw vertaalpleidooi. ELV, Utrecht.

Bevers, Ton, Bernard Colenbrander, Johan Heilbron, Nico Wilterdink (2015). Nederlandse kunst in de wereld. Literatuur, architectuur en beeldende kunst 1980-2013. Vantilt, Nijmegen.

Carter, T. (2021). Learn From Mercedes-Benz's Reputation-Damaging Mistake in the Chinese Market. *Your business's name is even more important than you may think.* In: Entrepreneur. [Online geraadpleegd hier.](#)

CILT en InterAct International (2006). ELAN: Effects on the European Economy of Shortages of Foreign Language Skills in Enterprise. [Online geraadpleegd hier.](#)

De Taalstudio (2018). Over de economische betekenis van taal. *Een verkenning van de taalsector in het Nederlandse taalgebied.* Taalunie, Den Haag. [Online geraadpleegd hier.](#)

Digitaal Europa. [Online geraadpleegd hier.](#)

Zie ook de pagina met language tools. [Klik hier.](#)

D'Hulst, L. en R. Meylaerts, Wie beslist over taal- en vertaalbeleid, in België en elders. In balans. Een inleiding tot de vertaal- en tolkwetenschap. 2019, p. 84-103.

ELE. European Language Equality. [Online geraadpleegd hier.](#)

Rehm, G. en A. Way (2023). European Language Equality. A Strategic Agenda for Digital Language Equality. Springer. Met daarin een bijdrage van het INT over de Nederlandse taal. [Online geraadpleegd hier.](#)

ELIS (2022). European Language Industry Survey 2022, Trends, expectations and concerns of the European language industry 2022. [Online geraadpleegd hier.](#)

ELIS (2023). European Language Industry Survey 2023, Trends, expectations and concerns of the European language industry. [Online geraadpleegd hier.](#)

EU/EMT. European Master's in Translation (EMT) explained. [Online geraadpleegd hier.](#)

EU AI Act (2023) first regulation on artificial intelligence. [Online geraadpleegd hier.](#)
Voor Nederlandstalige uitleg [klik hier.](#)

Expertisecentrum Literair Vertalen (ELV). Utrecht. Dossier vertaling en technologie. [Online geraadpleegd hier.](#)

Factsheet: (CLARIN in) UPSKILLS. The UPSKILLS Project in a Nutshell. [Online geraadpleegd hier.](#)

Gentile, P. (2021). De beelden van de Lage Landen in Italiaanse literaire vertaling. Selectie, receptie en beeldvorming (2000-2020). EUT, Trieste.

Handvest van de grondrechten van de Europese Unie. [Online geraadpleegd hier.](#)

Heilbron, J. (2015). Nederlandse vertalingen wereldwijd. Kleine landen en culturele mondialisering. [Online geraadpleegd hier.](#)

Hofman, E. (2023). Chatbots putten uit een dataset vol complotsites, auteursrechtsschendingen en privégegevens. In de Groene Amsterdammer, 21 juni 2023

Hui, X., Liu, M. en Brynjolfsson, E. (2018). The effect of machine translation on international trade: Evidence from a large digital platform. The Centre for Economic Policy Research (CEPR). [Online geraadpleegd hier.](#)

Karandysovsky, G. (2020). PROJECT UNDERWEAR: A STUDY OF ONLINE BUYER BEHAVIOR AND HOW LANGUAGE AFFECTS USER CHOICE. [Online geraadpleegd hier.](#)

KVB Makersmonitor 2020. [Online geraadpleegd hier.](#)

KVB Boekwerk 2022. Aanbod grootste reden voor anderstalig lezen. [Online geraadpleegd hier.](#)

Miličević Petrović, M., J. Gledić en M. Đukanović (2021). Overview of learning Materials aimed to educate students of languages and linguistics for the 21st century job market UPSKILLS Intellectual output 3.1. [Online geraadpleegd hier.](#)

Relevante rapporten:

Survey of curricula. [Klik hier.](#)

Toward a new profile. [Klik hier.](#)

Corpus of job advertisements. [Klik hier.](#)

Overview of open source learning useful for teachers when creating new content. [Klik hier.](#)

Mozilla 2022. The internet health report 2022. Who has power over AI? [Online geraadpleegd hier.](#)

Pilon, A. (2022). Vertaalbevraging internationale neerlandistiek. [Online geraadpleegd hier.](#) Taalunie, Den Haag.

Publicatieblad van de Europese Unie C 160/20 13.4.2022. Conclusies van de Raad over het intensiveren van interculturele uitwisselingen via de mobiliteit van kunstenaars en culturele en creatieve professionals, en via veeltaligheid in het digitale tijdperk (2022/C 160/07). [Online geraadpleegd hier.](#)

RICHTLIJN (EU) 2018/1808 VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD van 14 november 2018 tot wijziging van Richtlijn 2010/13/EU betreffende de coördinatie van bepaalde wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen in de lidstaten inzake het aanbieden van audiovisuele mediadiensten (richtlijn audiovisuele mediadiensten) in het licht

van een veranderende marktsituatie. [Online geraadpleegd hier.](#)

Richtlijn (EU) 2019/790 van het Europees Parlement en de Raad van 17 april 2019 inzake auteursrechten en naburige rechten in de digitale eengemaakte markt en tot wijziging van Richtlijnen 96/9/EG en 2001/29/EG (Voor de EER relevante tekst.) [Online geraadpleegd hier.](#)

Ridder, R. de (2021). Taaldiversiteit in kindertelevisie: Wat denken de ouders? *Tijdschrift Over Taal*. 59(2). [Online geraadpleegd hier.](#)

Rijksvoorlichtingsdienst (2021). Vertaalbeleid Rijksoverheid. [Online geraadpleegd hier.](#)

Steurs, F., V. Vandeghinste en W. Daelemans (2022). European Language Equality. D 1.10. Report on the Dutch Language Equality (2022). In: European Language Equality. A Strategic Agenda for Digital Language Equality (pdf). [Online geraadpleegbaar hier en ook hier.](#)

Steurs, F. (2016). Taal is business: taal, de turbo naar economisch succes! Scriptum books, Schiedam.

TNS Opinion & Social. "Special Eurobarometer 243: Europeans and their Languages." (2006): 1-175.

EU (2022) *Translators on the cover / Vertalers op de omslag*. [Online geraadpleegd hier.](#)

Venuti, L. (2013). Translation Changes Everything: Theory and Practice. Routledge.

Verdrag betreffende de Europese Unie. [Online geraadpleegd hier.](#)

Verklaring van de Universele rechten van de mens. [Online geraadpleegd hier.](#)

VERORDENING No. 1 tot regeling van het taalgebruik in de Europese Economische Gemeenschap (PB 17 van 6.10.1958, blz. 385). [Online geraadpleegd hier.](#)

VERTAALSECTOR SCHRIJFT GESCHIEDENIS MET CONVENANT VOOR GEZONDE TOEKOMSTBESTENDIGE SAMENWERKING (persbericht van verschillende Nederlandse vertaalorganisaties). [Online geraadpleegd hier.](#)

Colofon

© 2023 Algemeen Secretariaat Nederlandse Taalunie

Tekstredactie en coördinatie: Karlijn Waterman en Folkert de Vriend

Eindredactie: Lydeke van Os

Opmaak: Katrien Van Steen

De tekst had niet geschreven kunnen worden zonder de hulp en het advies van een **internationale klankbordgroep** van experts op het gebied van verschillende aspecten van vertalen:

Audrey Benschop Bottse (zelfstandig tolk-vertaler, Paramaribo)

Joop Bindels (De Vertaalacademie – Zuyd Hogeschool, Maastricht)

Reglindis De Ridder (Universiteit Stockholm, Stockholm)

Emma Hartkamp (Europese Commissie, Den Haag)

Marketa Štefková (Universiteit Comenius, Bratislava)

Gea Schelhaas (Expertisecentrum Literair Vertalen, Utrecht)

Joris Smeets (Literatuur Vlaanderen, Antwerpen)

Frieda Steurs (Instituut voor de Nederlandse Taal, Leiden)

Vincent Vandeghinste van het Instituut voor de Nederlandse taal

heeft geholpen met het verwoorden van de informatie over Europese taaltechnologische initiatieven.

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photocopy, microfilm or any other means without written permission from the publisher

taal:
unie

E-mail
info@taalunie.org

Web
www.taalunie.org